

CONSIDERAȚII PRIVIND CRIZA ECONOMICO – FINANCIARĂ DIN ROMÂNIA ȘI POSIBILITĂȚILE DE RELANSARE ECONOMICĂ

Ileana Cătălina ALEXA

Masterand

Universitatea de Vest, Facultatea de Economie
și de Administrare a Afacerilor, Timișoara, România

Rezumat

Economia mondială se mai confruntă încă la ora actuală cu una dintre cele mai aspre crize economico-financiare de la al doilea război mondial încoace. În fond, criza economico-financiară s-a propagat cu maximă rapiditate pe plan mondial, economiile tuturor statelor membre ale Uniunii Europene întâmpinând serioase dificultăți, atât în cadrul sistemului bancar, cât și în economia reală.

Scopul lucrării este de a scoate în evidență ce anume a declanșat criza de astăzi în economia globală, de ce a urmat un anume fir și nu un altul, toate acestea cu referire la zona în care România se află, respectiv la nivelul Uniunii Europene, cu speranța de a putea găsi un remediu la problemele actuale economice, sociale și politice la care trebuie să facem față.

Cuvinte cheie: *criza economico - financiară, recesiune economică, politici anticiclice, relansare economică*

Introducere

În situația actuală, criza economico-financiară s-a propagat cu rapiditate pe plan mondial, economiile statelor membre ale Uniunii Europene confruntându-se cu serioase dificultăți, atât în cadrul sistemului bancar, cât și în economia reală .

De fapt, viteza și profunzimea crizei arată cât de interconectată este lumea în care trăim. Pe măsură ce criza a luat amploare, importanța dimensiunii comunitare a devenit din ce în ce mai evidentă. Piața unică a fost fundamentul creșterii economice a Uniunii Europene în ultimii 15 ani, creând milioane de locuri de muncă, făcând Europa mai competitivă și mai eficientă.

Impactul global al crizei financiare asupra economiei reale se resimte puternic, iar economia în ansamblul său este afectată de o încetinire a dezvoltării în ceea ce privesc întreprinderile și locurile de muncă.

La sfârșitul anului 2009, numărul șomerilor din Uniunea Europeană a ajuns la 21 de milioane, iar în 2010 va ajunge la 25 de milioane.

1. Evoluția crizei mondiale

Pentru a ști încotro se va îndrepta această criză economico-financiară globală este necesară o analiză a evenimentelor derulate. Așadar mai întâi au fost câteva știri despre piața imobiliară din Statele Unite, care a suferit o puternică depreciere. A urmat șocul la auzul veștii că unele bănci și societăți de asigurări din America au intrat în faliment, iar statul a trebuit să acorde câteva sute de miliarde de dolari pentru a le salva. Apoi, valurile crizei financiare s-au propagat rapid și în Europa. Piața imobiliară din Spania s-a prăbușit. Marile companii de automobile din Germania respiră tot mai greu, iar Opel chiar s-a sufocat..

Marea Britanie se confruntă cu o rată a șomajului istorică, având peste 3 milioane de oameni fără serviciu, Italia intră în recesiune, iar Ungaria și Ucraina cer ajutor și asistență financiară

de urgență de la FMI. Singura, Franța si-a menținut echilibrul si nu a intrat încă, oficial, în recesiune.

Guvernul de la Moscova se luptă din greu pentru a menține rubla stabilă si aruncă miliarde de dolari pe piață. Japonia, unul dintre simbolurile economiilor performante ale lumii, capitulează si ea în fața recesiunii.

După băncile din America urmează criza marilor producători de automobile de peste Ocean. Pe vremuri motorul economiei americane, trei dintre cei mai mari producători de mașini din SUA au cerut ajutor de la Washington.

În ultima lună din 2007, lună în care activitatea economică din SUA a marcat un apogeu, analiștii estimau în medie evoluții pozitive ale PIB pentru perioade în care istoria a arătat clar că aceasta a scăzut. Cele mai pesimiste așteptări indicau o creștere economică de 1% în trimestrul III 2008 și de 1,1% în trimestrul IV 2008.

Criza din Statele Unite al Americii este mai gravă decât cele mai pesimiste așteptări, chiar dacă opinia publică așteapta vești dintre cele mai bune. Astfel dacă la finele anului 2007 optimismul îi făcea pe economiștii americani să previzioneze o creștere a PIB-ului, pentru ultimul trimestru din 2008, cu 2,7%, ulterior, în luna mai a anului 2008, de exemplu, previziunile de creștere economică pentru ultimul trimestru din 2008 ajunseseră la doar 1,5%. Confrunțați deja cu dușul rece al crizei, americanii estimau, în ianuarie 2009, că ultimul trimestru din anul precedent s-ar fi putut încheia cu o comprimare a economiei naționale cu 5%, însă aveau să fie contrașiși de cifrele oficiale care au indicat o prăbușire mult mai mare a economiei americane, mai exact cu 6,3%.¹

În ianuarie 2009, sondajele americane arătau o scădere de doar 0,8% a PIB pentru al doilea trimestru din acest an. Pentru al treilea trimestru din anul în curs previziunile din sondaje - realizate printre mari instituții financiare - releva o inversare a trendului, PIB-ul american urmând să înregistreze o creștere modestă, de 0,5%, că în trimestrul următor aceasta să se mai accentueze și să ajungă la 1,8%.

Conform previziunilor, creșterea PIB în Uniunea Europeană ar urma să se diminueze cu aproximativ 1,8% în 2009, înainte de a se redresa ușor în 2010, cu 0,5%. Acesta este rezultatul impactului crizei financiare intensificate asupra economiei reale, și anume recesiunea mondială aferentă crizei, manifestată prin reducerea considerabilă a schimburilor comerciale mondiale și a producției manufacturiere și, în anumite țări, prin corecțiile de pe piața imobiliară. Consumul și investițiile din sectorul public vor oferi însă o gura de oxigen. Atenuarea presiunilor inflaționiste a contribuit, de asemenea, la creșterea consumului privat. Măsurile fiscale discreționare anunțate încă din august 2008 vor limita încetinirea creșterii PIB cu aproximativ ¾ puncte procentuale în anul acesta. Se preconizează că amploarea recesiunii economice va avea un impact semnificativ asupra ratei de ocupare a forței de muncă și a finanțelor publice.

Măsurile de stabilizare a pieței financiare, politicile monetare mai suuple și planurile de redresare economică ne vor permite să oprim deteriorarea economiei și să creăm condițiile pentru o relansare progresivă în a doua parte a anului. Prioritatea majoră este punerea efectivă în aplicare a respectivelor măsuri: îmbunătățirea fluxurilor de credit la prețuri rezonabile și implementarea rapidă a pachetelor de stimulare fiscală pentru a încuraja investițiile și consumul privat. Pentru a spori gradul de încredere, este esențial, de asemenea, ca statele membre să se angajeze în mod explicit să inverseze tendința de deteriorare a finanțelor publice de îndată ce se va ajunge din nou la o situație economică normală, pentru a asigura astfel viabilitatea pe termen mediu și lung a finanțelor publice”, a afirmat Joaquín Almunia, comisarul pentru afaceri economice și monetare.²

¹ VOICU, Ana, *Criza din SUA, mai grava decât cele mai pesimiste asteptari*
http://www.ziare.com/Criza_din_SUA_mai_grava_decat_cele_mai_pesimiste_asteptari-709706.html

² ***, *Previziuni intermediare pentru 2009-2010*,
http://ec.europa.eu/romania/news/previziuni_economice_ianuarie_2009_ro.htm

Potrivit ultimelor previziuni ale Comisiei Europene, în 2009 se aștepta o scădere cu 4% a creșterii economice, după ce, în 2008, s-a înregistrat o creștere de 0,8%. Aproape toate țările din UE sunt grav afectate de criza economică, de scăderea creșterii economiei mondiale și de corecțiile pieței imobiliare care continuă să afecteze unele economii.

Cu toate acestea, se estimează că măsurile fiscale și monetare care vor fi puse în aplicare vor conduce la reluarea ritmului de creștere în 2010 (cu toate că previziunile pentru 2010 indică o creștere de -0,1%). Aceste cifre - în mare parte identice pentru zona euro și pentru ansamblul UE - sunt inferioare celor prezentate în cadrul previziunilor din toamna 2008 și celor din ianuarie 2009.

În ultimele luni, rata inflației s-a redus considerabil. Previziunile pentru 2009 indicau o inflație puțin sub 1% în UE (0,5% în zona euro), urmând să crească treptat pentru a atinge aproximativ 1,25% în 2010. Piața forței de muncă urmează să se restrângă anul acesta atât în UE, cât și în zona euro, cu circa 2,25% și cu încă 1,5% în 2010

Recesiunea a lovit puternic și finanțele publice. În 2009, s-a produs o creștere de peste 100% a deficitului bugetar, de la 2,3% din PIB în 2008 la 6%, urmată de o nouă creștere de până la 7,25% în 2010. Această deteriorare este cauzată, în parte, de scăderea veniturilor fiscale, dar și de măsurile bugetare introduse pentru stimularea activității economice.

Ca răspuns la criza economică din ce în ce mai acută cu care se confruntă UE, Comisia Europeană propune măsuri în valoare de 200 de miliarde de euro, menite să crească puterea de cumpărare, să genereze creștere economică și să creeze noi locuri de muncă. Acest pachet de măsuri pe termen scurt și lung reprezintă 1,5% din PIB-ul UE. Cea mai mare parte a sumei, respectiv 170 de miliarde de euro, provine de la bugetele naționale. Restul de 30 de miliarde de euro se alocă de la bugetul UE și din fondurile Băncii Europene de Investiții.

Planul are ca obiectiv protecția populației, a lucrătorilor și a antreprenorilor care riscă să fie afectați de criza financiară, pe măsură ce aceasta se extinde la nivelul întregii economii. Propune mai mult sprijin pentru aceste grupuri vulnerabile, inclusiv investiții menite să consolideze competențele profesionale și să-i ajute pe oameni să-și păstreze cât mai mult timp locurile de muncă sau să își găsească altele.

UE va accelera distribuția fondurilor sociale și regionale - în valoare de 6,3 miliarde de euro - și intenționează să acorde stimulente financiare întreprinderilor grav afectate de criză din sectorul construcțiilor și automobilelor care produc mașini ecologice și construiesc clădiri eficiente din punct de vedere energetic.

Banca Europeană de Investiții, care acordă împrumuturi pe termen lung, ar putea juca un rol mai important în finanțarea proiectelor de mare anvergură. B.E.I. a pregătit deja un pachet de împrumuturi în valoare de 30 de miliarde de euro, destinate întreprinderilor mici care întâmpină dificultăți în a obține finanțare. Planul exploatează flexibilitatea permisă de reglementările comunitare și naționale în materie de deficit bugetar, care le dă guvernelor posibilitatea temporară de a contracta credite mai mari în perioade de criză.

Pachetul de măsuri este „suficient de amplu și de curajos pentru a da rezultate pe termen scurt, dar, în același timp, este suficient de fiabil pentru a transforma criza într-o oportunitate pe termen lung”, a spus președintele Barroso.

Relansând economia cu ajutorul investițiilor în infrastructură, tehnologii ecologice, eficiență energetică și inovare, pachetul propus de Comisie intenționează să accelereze tranziția către o societate bazată pe cunoaștere, cu emisii reduse de carbon. De asemenea, planul încurajează cooperarea dintre guverne și mediul de afaceri.

Mai multe țări europene (printre care se numără Regatul Unit, Franța și Germania) și-au anunțat deja propriile pachete de stimulare economică. Comisia face apel la toate țările membre să urmeze aceste exemple și să acționeze sub egida UE. Guvernele vor cheltui acești bani într-un mod cât mai potrivit propriilor economii, întrucât provocările sunt diferite de

la o țară la alta. Comisia va monitoriza eforturile depuse la nivel național pentru a se asigura că autoritățile nu acordă avantaje competitive întreprinderilor din propria țară.

Unele economii (de exemplu Slovacia, Bulgaria, România și Polonia) sunt încă în perioada de creștere, pe când altele (Franța, Italia și Germania) sunt deja la un nivel staționar. Și, în vreme ce unele guverne naționale sunt îngrijorate din cauza deflației, altele se confruntă cu o rată a inflației de două cifre (Bulgaria, Estonia, Letonia și Lituania).

2. Balanța crizei economico - financiare înclină spre relansare

Având în vedere că au apărut primele semne pozitive de ieșire din criză, pentru statele membre din Europa Centrală și de Est nu se poate vorbi în egală măsură de o relansare economică și financiară.

Așa cum afirmă economistul-șef al Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Erik Berglōf: "*In ceea ce privește creșterea, Europa de Est va rămâne în urma restului lumii*".

Pe de altă parte, țările Europei Occidentale, mult mai puternice economic, vor trebui să susțină în continuare țările Europei Centrale și de Est, țări de altfel, cu remarcabil potențial economic și financiar.

Acest fapt conduce la ideea de implicare a tuturor țărilor membre pentru relansarea economică a întregii Europe ,altfel ,așa cum afirmă Barosso "*Europa va deveni irelevantă*".

Cea mai gravă recesiune de după cel de-al Doilea Război Mondial a luat sfârșit în cel de-al treilea trimestru al anului 2009, când s-a înregistrat o creștere economică de 0,4% în zona euro, după cinci trimestre consecutive de scădere; pe ansamblul celor 27 de state ale Uniunii, creșterea PIB-ului a fost de 0,2%, însă între statele membre continuă să existe discrepanțe semnificative.

Așadar în Polonia s-au înregistrat creșteri economice considerabile însă este totuși preocupată de starea finanțelor sale publice. Deficitul bugetar ar putea fi anul acesta de 6% din PIB, ajungând chiar până la 7% în 2010.

Slovacia, care a aderat la zona euro la începutul acestui an PIB-ul a crescut cu 1,6% în cel de-al treilea trimestru, comparativ cu anterioarele trei luni.

Lituania a obținut o creștere trimestrială de 5,1%, însă comparativ cu al treilea trimestru al anului 2008, PIB-ul a scăzut cu 14,3%. Letonia însă, este într-o situație chiar mai gravă, cu o diminuare de 18,3 procente a PIB-ului în decurs de un an. Estonia a avut și în intervalul iulie - septembrie o creștere economică negativă, de -2,8% în raport cu trimestrul anterior și de -15,3% față de aceeași perioadă a anului trecut.

"Polonia, Republica Ceha sau Slovacia, care au comis mai puține greseli, pot privi viitorul cu mai mult optimism" consideră Witold Orlowski, expert de la PricewaterhouseCoopers.

În Ungaria, economia s-a contractat cu 1,8% față de trimestrul al doilea și cu 7,2% în ritm anual, dar având nivel relativ redus al deficitului bugetar, comparativ cu alte state UE, de 3,9% din PIB. România a înregistrat în trimestrul al treilea o scădere a PIB-ului de 0,7% în raport cu precedentele trei luni și de 7,1% față de aceeași perioadă a lui 2008. Bulgaria a raportat în trimestrul al treilea o scădere de 5,8% a PIB-ului în ritm anual, acesta fiind cel mai slab rezultat de la debutul crizei economice, iar analiștii se așteaptă la o relansare a creșterii economice abia în 2011.

Semnele optimiste de relansare au fost susținute și de un sistem bancar care pe lângă diminuarea situațiilor de faliment ale instituțiilor financiare, conduc spre creditarea economiei reale.

Îmbunătățirea economiei însă nu se desfășoară într-un mod rapid având în vedere șomajul: *Șomajul din Uniunea Europeană (UE) a crescut în ultimul an și jumătate, atingând 9,2% (cu 2,5% mai mult), ceea ce reprezintă o creștere cu 6,1% în numărul de slujbe pierdute, totalizând 22,1 milioane de oameni. În același timp, piața europeană a muncii a părut că rămâne elastică*, conform Raportului din 2009 privind Șomajul din Europa, publicat în 23 noiembrie.

Țările UE cele mai serios afectate sunt Irlanda și Spania, unde rata șomajului s-a dublat în ultimul an, și în țările baltice chiar s-a triplat, în timp ce șomajul olandez și austriac a rămas în mod vizibil scăzut.

Prin aplicarea unor măsuri de ajustare precum ore de muncă reduse, sarcini pe termen scurt și închidere temporară a unor locuri de muncă, reducerii salariilor în locul concedierii lor, pare să nu conducă la o amplificare a șomajului. În acest mod Austria, Belgia, Germania, Italia și Olanda au pus accentul pe reducerea productivității mai degrabă, decât pe reducerea personalului.

Însă o amplificare a șomajului pe durate mai lungi de timp ar putea avea un impact semnificativ având în vedere de posibilitatea redusă de găsire a unui loc de muncă .

În acest fel, șomajul ciclic s-ar putea transforma într-o problemă structurală. De exemplu, în UE aproape 45% dintre toți șomerii au rămas fără un loc de muncă de peste un an, în timp ce în Statele Unite, numărul acestora e de 10%. Pentru vârstnici, perioada medie de șomaj se întinde până la 14,7 luni, în timp ce pentru muncitorii calificați perioada de găsire a unei noi slujbe este de "doar" 8,1 luni.

Noua strategie a Comisiei Europene pentru 2020 văzută ca o strategie de ieșire din criză impune ca fiecare șef de stat și de guvern să *"fixeze un număr mic de obiective generice și să definească politicile de acțiune corespunzătoare, care să fie urmărite la nivelul UE și al statelor membre, în parteneriat"*. Documentul definește patru priorități pentru 2020: Inovație și cunoaștere, lupta împotriva excluderii, creșterea verde și Europa digitală.

C.E. adoptă formule de adaptare la criză prin reducerea plafonului de disponibilizați la jumătate, incluzând și disponibilizările datorate altor cauze decât comerțul mondial.

Aceasta a dat formă unei interdependențe fără egal. Toate statele membre desfășoară mai multe schimburi comerciale între ele decât cu restul lumii. Cel mai bun mod de a stimula economia este de a construi pe baza acestei interdependențe. Se vor intensifica parteneriatele pentru a putea ieși din criză într-un mod care să protejeze pe toți cetățenii Uniunii Europene.

Propriu-zis începe să se rescrie bazele economice prin care piețele nu se autoreglează ci renaște teoria intervenționalismului statal lansată după Primul Război Mondial de John Maynard Keynes și pusă în practică și în timpul Marii Crize din anii '30.

Contrar teoriei economice ³ situația actuală a demonstrat că prețurile au căzut atât de mult încât a fost nevoie de intervenția statului pentru a direcționa artificial economia.

Pe de altă parte piața nu se mai poate autoregla ⁴ datorită greșelilor pe care le-au comis companiile de a obține câștiguri uriașe, greșeli care conduc la un prejudiciu adus societății.

Dupa căderea băncii Lehman Brothers a generat un adevărat șoc pe piețe, moment în care statul a devenit un pion important în economie. ⁵

³ Potrivit teoriei fundamentale a economiei, prețurile variaza ca rezultat al echilibrului dintre cerere și oferta. Un pret corect, conform acestei idei, se formeaza fara o interventie din exterior, pietele avand capacitatea de a se autoregla

⁴ Teoria legata de cea a autoreglării pietei: cea a mainii invizibile a pietei. Potrivit acesteia, indivizii, în încercarea de a-si asigura bunastarea individuala, contribuie la bunastarea sociala.

În 1904, Sir Halford J. Mackinder a trimis un articol Societății Britanice de Geografie, revoluționând gândirea geopolitică clasică, una obsedată mai curând de vecinătăți. În *“The Geographical Pivot of History”*, Sir Halford construia postulatul în temeiul căruia geopolitica se reinventa ca știință a unei obsesii a totalității planetare. Socotea geograful britanic că: *“cine controlează Europa de Est, stăpânește Heartland-ul (teritoriul dintre Ural și Pamir, Volga și Irtiș – n.n.); cine controlează Heartland-ul, stăpânește Insula Lumii (Eurasia – n.n.); cine controlează Insula Lumii, stăpânește întreaga planetă”*.

Când vorbim de geopolitic ne referim la stat în primul rând,statul la rândul său implicând omul,ca unitate fundamentală,mai complex spus,omul politic instituționalizat⁶.

Geopolitica este îndreptată spre expansiunea statelor,a relațiilor dintre acestea,care pot fi conflictuale sau congruente.Asimetriile dintre state pot genera instabilități interstatale,moment în care cartelul devine un prim pas spre stabilizare,statele tinzând spre forumuri și organizații interguvernamentale,exemple clare fiind FMI, OMC sau UE.⁷

Statele qua state au de ales între intensificarea exploatării interne, a expansiunii externe sau o combinație a lor. Limita internă e revoluția, limita externă, e mapamondul.

Atunci când devin liberale,nu mai sunt ontologic state; intră în logica productivă, societală, ziditoare, și nu mai fac obiectul geopoliticii.

3. Politici anticriză

Politica anticriză (anticiclică) reprezintă ansamblul măsurilor întreprinse de către stat, prin care se urmărește corectarea evoluțiilor ciclice excesive ale activității economice și atenuarea efectelor nefavorabile care decurg din acestea.

Politica anticriză se aplică diferențiat în cadrul unui ciclu economic. Astfel, în condiții de boom economic, se aplică politica anticriză de stabilizare (STOP), iar în faza de recesiune, se aplică politica anticriză de relansare (GO).

Politica de relansare

Aceasta reprezintă ansamblul măsurilor ce se aplică în fazele de încetinire sau recesiune economică și are drept scop susținerea activității economice, stimulând investițiile, consumul, creditul, etc. În funcție de modul de acțiune, se disting mai multe forme ale politicii de relansare, ca, de exemplu: relansarea prin credit; relansarea prin ofertă; politica anticriză de rigoare; relansarea prin cerere.

Politica de relansare prin credit. Aceasta pornește de la principiul că există un multiplicator bugetar și monetar, după care fiecare venit nou și fiecare credit distribuite în economie creează o nouă cheltuială, care generează cerere și o alimentează, în continuare. În acest mod, acționează și asupra creșterii masei monetare puse la dispoziția economiei, prin reducerea ratei dobânzii, atenuarea restricțiilor în acordarea creditelor, operațiuni de open-market, reducerea rezervelor bancare obligatorii.

Politica de relansare prin ofertă. Acest tip de politică stimulează economia prin crearea unui mediu favorabil acțiunii firmelor, liberei inițiative și concurenței, reducând obligațiile fiscale și salariale. Relansarea prin ofertă acceptă, cel puțin implicit, legea debuseelor a lui J. B. Say, conform căreia „oferta își creează propria cerere”; astfel, pentru reluarea creșterii economice, trebuie stimulată prioritar producția, și nu cererea efectivă.

⁵ Evocata de J. M. Keynes în anii ‘30, ideea interventionismului statal spune că guvernele trebuie să folosească măsuri fiscale și monetare în scopul temperării efectelor negative ale crizelor economice și financiare

⁶ În terminologia lui Franz Oppenheimer, ar fi vorba de omul mijloacelor politice, non-economice/non-productive/non-contractuale

⁷ ec. Uniune economică în cadrul căreia întreprinderile participante stabilesc în comun planul de colaborare, păstrându-și totodată independența de producție.

Esența politicii de relansare prin ofertă este găsirea mijloacelor pentru a stimula creșterea profiturilor și a părții din acestea lăsate la dispoziția agenților economici. Asemenea măsuri vizează: reducerea obligațiilor fiscale impuse firmelor, scăderea ratei dobânzii și a restricțiilor în acordarea creditelor pentru ameliorarea randamentului investițiilor, fiscalitate avantajoasă pentru plasarea economiilor pe piața monetară și financiară.

Politica anticriză de rigoare. Aceasta este aplicată, mai ales, în fazele de supraîncălzire a economiei, când tensiunile din sistemul economic (inflația, îndatorarea exagerată a statului, atragerea în circuitul economic a unor resurse din ce în ce mai restrictive, ineficiența utilizării acestora, etc.) ascund pericolul unui derapaj economic. Ideea de bază este ca statul să înceteze politica de îndatorare și de finanțare a deficitului.

Politica anticriză de rigoare este aplicată în două etape:

- etapa 1: se reechilibrează bugetul (prin fiscalitate și diminuarea anumitor cheltuieli publice), ceea ce generează scăderea masei monetare în circulație, comprimarea cererii interne agregate, atenuarea tensiunilor inflaționiste;
- etapa 2: se reduce nivelul ratei dobânzii, ceea ce stimulează investițiile, relansând, astfel, creșterea de tip intensiv și ocuparea eficientă a forței de muncă.

Măsurile întreprinse în cadrul politicii de relansare prin cerere pot fi grupate în trei mari categorii:

1) politica cheltuielilor publice: se majorează cheltuielile bugetului administrației centrale în faza de recesiune – chiar cu pretul unui deficit bugetar – cu scopul de a menține sau impulsiona cererea agregată (pentru a stimula producția în vederea trecerii la faza de expansiune);

2) politica monetară și de credit, ale cărei principale instrumente sunt: rata dobânzii, creditul și masa monetară. În faza de recesiune se acționează astfel: se reduce rata dobânzii, se creează facilități pentru sporirea volumului creditului și a masei monetare, se reduce nivelul rezervelor obligatorii ale băncilor comerciale, se achiziționează titluri de stat de către autoritățile monetare, se prelungeste scadența unor credite etc. Prin aceste măsuri se urmărește stimularea consumului și investițiilor, având drept consecință creșterea producției și a gradului de ocupare a forței de muncă;

3) politica fiscală: în condiții de recesiune se reduce fiscalitatea, lăsându-se o cotă procentuală mai mare de venit asupra agenților economici, ceea ce încurajează cererea pentru bunuri de consum și de investiții.

4. Impactul crizei asupra economiei României

Conectarea tot mai intensă a economiei românești la fluxurile economice internaționale (reale și de capital) a favorizat procesul de catching - up înregistrat în ultima perioadă, evoluție evidențiată de ritmurile de creștere din perioada 2000 - 2008. Însă, o economie emergentă, încă marcată de rigidități structurale, deschisă la piața externă, poate fi profund afectată de asemenea conjuncturi economice nefavorabile. După cum observăm, propagarea crizei economico - financiare din SUA și Marea Britanie a atins și economia românească, care de la o creștere de 7,9% a PIB real în 2008 se vede în situația de a-și reduce semnificativ ritmul, fiind posibil să se ajungă la o rată chiar negativă în anii următori.

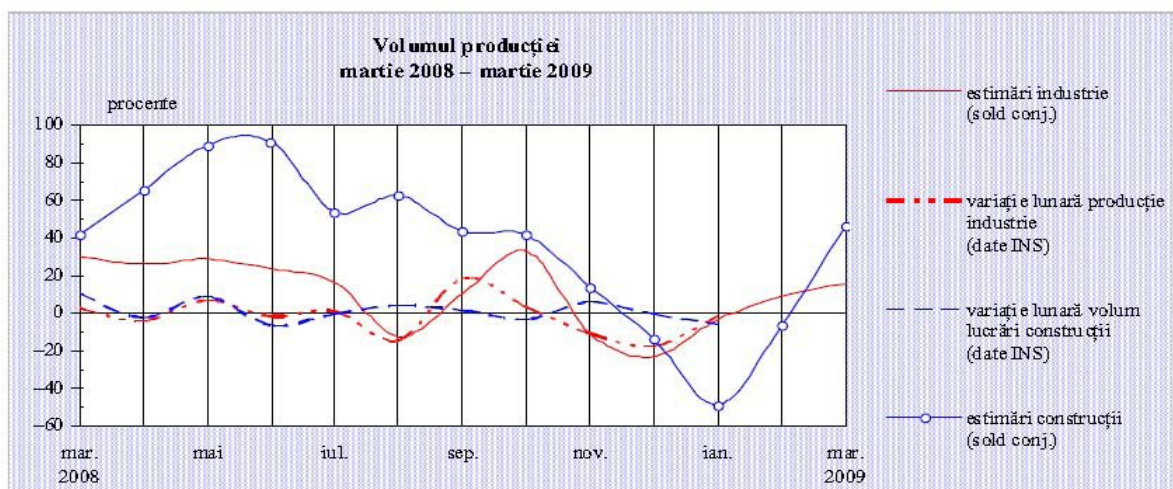
Analiza efectelor asupra economiei noastre vizează mai multe planuri: evoluția volumului producției, comenzilor în industrie, situația pe piața muncii și evoluția șomajului, iar în final analiza ritmului investițional în economie. Datele ce au stat la baza prezentei analize sunt oferite de BNR, prin Buletinul de conjunctură din martie 2009.

4.1. Producția de bunuri

În România, oscilațiile conjuncturale în evoluția volumului producției în industrie și construcții sunt prezente chiar și în perioada anterioară lunii septembrie - octombrie 2008. Însă, după această perioadă, în intervalul octombrie – ianuarie, se constată o reducere a producției în aceste domenii, cel industrial fiind cel mai afectat.

Previziunile cuprinse în Buletinul de conjunctură al BNR ilustrează o revenire a ritmului de creștere a producției începând cu luna martie. În sectorul industrial, revigorarea este generată de industria producătoare de mașini (a cărei cerere internă este suplimentată și de o creștere a cererii externe, mai ales pe piața germană). Tot o evoluție pozitivă se așteaptă să înregistreze și industria materialelor de construcții și cea de prelucrare a petrolului. Industria metalurgică și conexă (construcții metalice etc), care s-a confruntat cu o reducere a producției și comenzilor în patru - cinci luni, pare să întrerupă evoluția negativă și să aibă o ușoară creștere în perioada următoare. Ramuri industriale precum cea textilă, încălțăminte, confecții, pielărie vor înregistra și în continuare o scădere a volumului producției, fiind direct influențate de reducerea cererii agregate (în special cea de bunuri finale venită din partea populației) și de reducerea veniturilor.

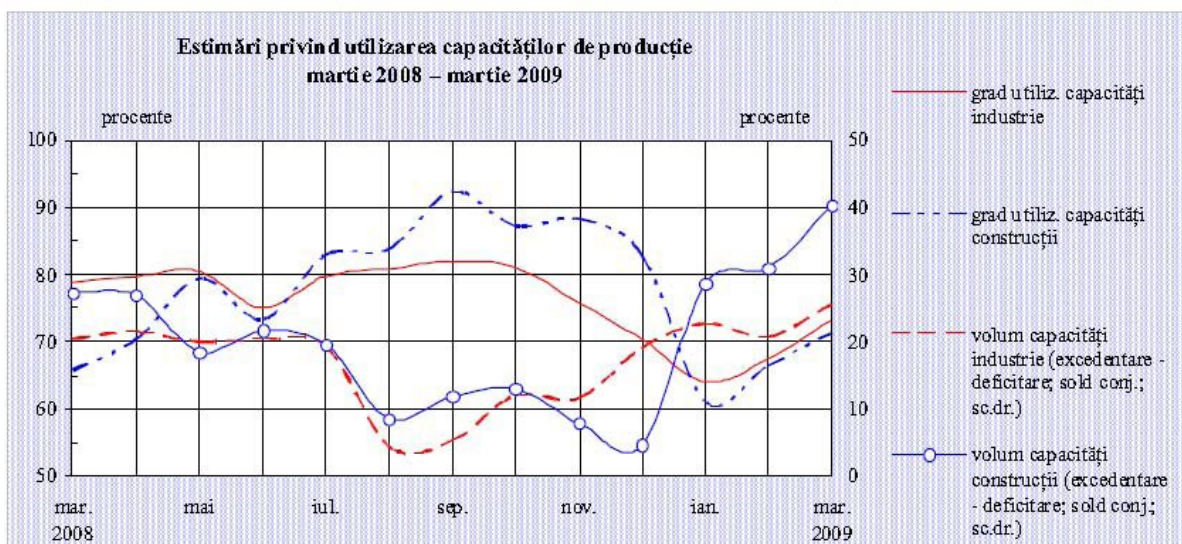
Graficul 1
Evoluția volumului producției

Sursa: www.bnr.ro

Relansarea cererii de materiale de construcții nu trebuie însă pusă pe seama dezvoltării de noi proiecte imobiliare, ci mai curând pe necesitatea continuării și terminării lucrărilor deja contractate. Astfel se explică de ce previziunile din graficul alăturat ilustrează o creștere a volumului producției în construcții. De altfel, reducerea puternică a cererii de spații de locuit ca urmare, pe de o parte, a stopării creditării, iar pe de altă parte, a așteptărilor de reducere a prețurilor, va antrena foarte probabil o stagnare sau chiar reducere a interesului antreprenorial în acest domeniu pe termen mediu. Așteptările optimiste privind relansarea producției sunt susținute și de un alt indicator specific: gradul de utilizare a capacităților de producție în industrie. Acesta înregistrează o creștere de la 67% în luna februarie a anului curent la 73% în martie, ceea ce denotă o relativă revigorare a producției.

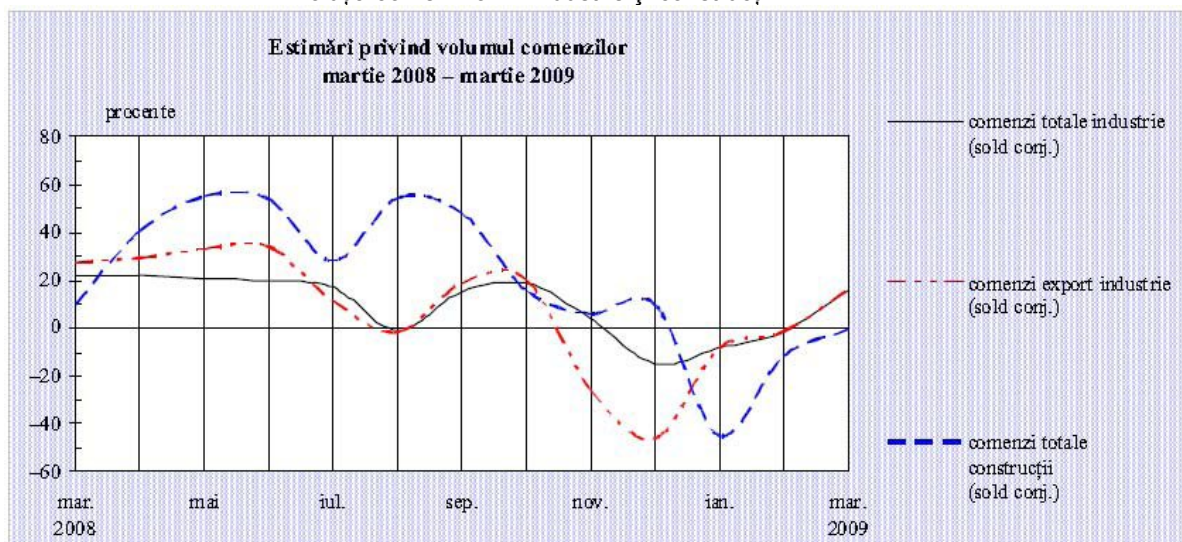
Graficul 2
Estimări privind utilizarea capacităților de producție

Sursa: www.bnr.ro

Trebuie totuși menționat că, în contextul crizei actuale, se observă o evoluție asimetrică a ramurilor analizate. Acest fapt conduce inevitabil la o restructurare a economiei, la o reponderare a aportului diverselor ramuri la PIB. Rămâne de văzut dacă politicile economice ce vor fi implementate în perioada următoare vor contribui la acest proces de ajustare structurală sau vor urmări mai degrabă „salvarea” sectoarelor afectate cel mai puternic de criză. Ameliorarea perspectivei economice poate fi coroborată și cu evoluția pozitivă a comenzilor în aceste ramurile de activitate a căror producție are un trend crescător (industria producătoare de autoturisme, a materialelor de construcții, a producției de petrol și derivați).

Graficul 3
Evoluția comenzilor în industrie și construcții

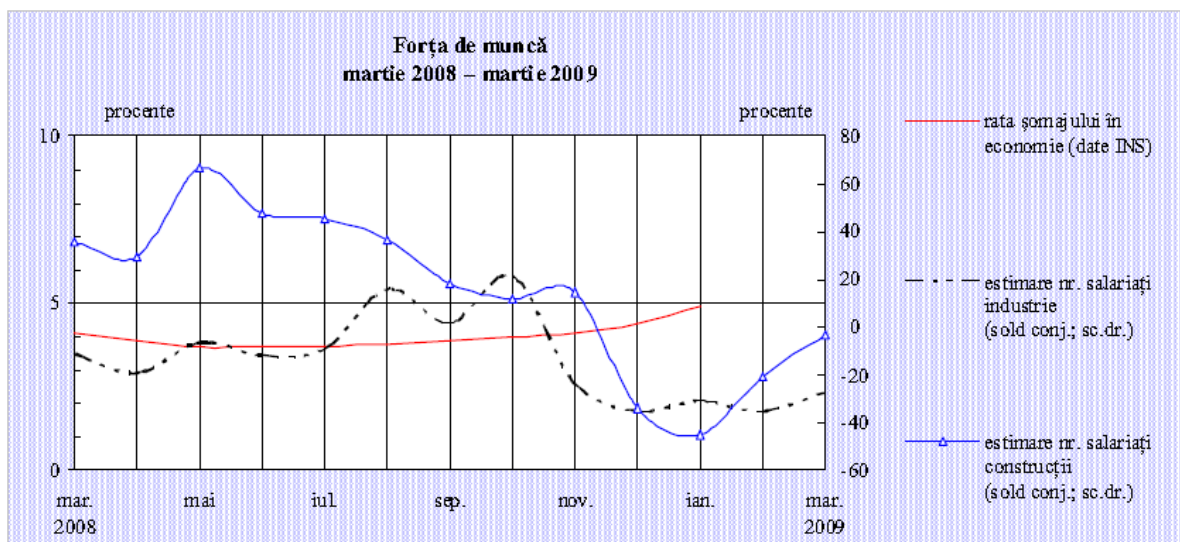
Sursa: www.bnr.ro

Spre deosebire de acestea, comenzile în ramura construcțiilor sunt ușor negative (sold conjunctural ilustrat de Buletinul de Conjunctură întocmit de BNR pentru martie 2009 fiind aproape de zero). Întreprinzătorii privați din industria textilă, confecții, încălțăminte, pielărie, servicii de transport, infrastructură energetică și-au redus producția ca urmare a reducerii cererii de bunuri specifice (atât interne cât și externe).

4.2. Piața muncii

În conformitate cu înregistrările efectuate de ANOFM, numărul concedierilor a crescut în perioada septembrie - noiembrie 2008 cu aproximativ o treime față de perioada similară din anul anterior (cu un maximum de 16,8 mii persoane atins în luna noiembrie). Cele mai frecvente anunțuri de închidere a unor capacități de producție au provenit din sectorul industrial și cu deosebire din ramurile orientate cu predilecție către export (ca urmare a contractării cererii externe). Printre acestea s-au regăsit: industria petrochimică, metalurgie și construcții metalice, mijloace de transport rutier și componente auto, mașini, echipamente și aparate electrice. Dat fiind gradul relativ ridicat de specializare a acestor segmente industriale, reangajarea sau reconversia profesională a celor disponibilizați este dificilă, ceea ce accentuează dimensiunea șomajului ciclic.

Graficul 4
Evoluția forței de muncă și a ratei șomajului

Sursa: www.bnr.ro

Rata șomajului a urcat cu 0.1 puncte procentuale din septembrie până în noiembrie, urmând ca în decembrie să crească la 4.4% și respectiv în ianuarie la 4.9%. Deteriorarea condițiilor de pe piața muncii sunt evidente, iar prognozele anticipează și în perioada următoare ajustări ale personalului angajat. De asemenea, un factor menit să amplifice dimensiunea șomajului în perioada următoare este și fluxul de migrație inversă a forței de muncă plecată în celelalte țări europene, generat de înrăutățirea condițiilor de angajare și sociale din țările primitoare.

Tendința generală manifestată pe piața muncii este de reducere a gradului de ocupare a forței de muncă și, implicit, de creștere a șomajului (ciclic, în special). O înrăutățire a situației angajărilor se va resimți în industrie, mai ales în acele ramuri care sunt obligate să își reducă producția de bunuri și servicii. Există totuși industrii care, datorită unei relative revigorări, au încetinit ritmul disponibilizărilor. Este vorba în special de ramura construcțiilor.

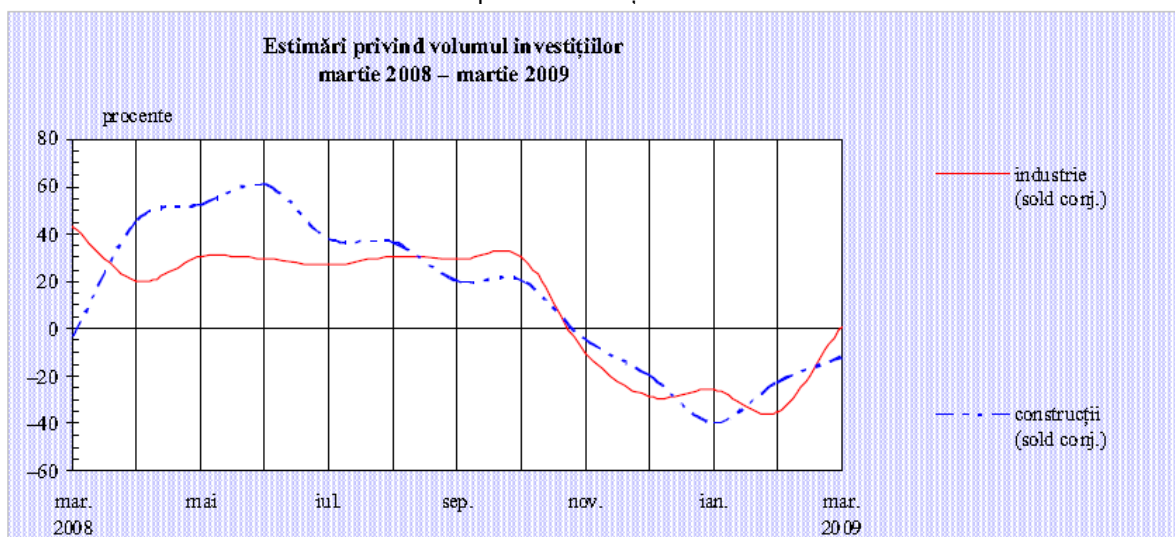
În ceea ce privește ritmul de creștere salarială, 2009 debutează cu o inversare a trendului. În septembrie 2008, câștigul salarial mediu brut era situat la 1751 lei, acesta crescând constant până în luna decembrie la 2023 lei. Creșterea procentuală raportată decembrie/septembrie fiind de aproape 16%. În luna ianuarie, însă, are loc o reducere a câștigului salarial de aprox. 10% față de luna precedentă, ajungând la un nivel absolut de 1839 lei. Explicațiile unei ajustări relativ întârziate a salariilor în raport cu activitatea economică trebuie să aibă în vedere existența unei rigidități a salariilor nominale (chiar și în mediul privat), păstrarea condițiilor contractuale cu privire la salarii ce au fost negociate la începutul anului 2008.

Analiza evoluțiilor de pe piața muncii permite desprinderea unor concluzii importante. Prima evidențiază o agravare a situației șomajului la nivelul economiei, chiar dacă rata șomajului se situează în jurul a ceea ce teoria economică numește rată naturală. A doua privește presiunea din ce în ce mai mare asupra bugetului asigurărilor sociale, ca urmare a creșterii volumului de plăți de transfer (ajutor de șomaj etc) angajate de la buget. Ori, în condițiile existenței unui deficit bugetar deja mare, se simte nevoia unei regândiri a politicilor economice în domeniu. O a treia concluzie arată că evoluția câștigului salarial în special din sectorul privat se corelează cu situația economică și așteptările privind evoluțiile viitoare. Nu același lucru putem spune și despre sectorul public. Cu excepția anumitor reduceri de personal invocate de guvern (sau, mai bine spus, a înghețării locurilor vacante din organigramele administrației publice centrale și locale), a blocării anumitor sporuri, nu au fost luate măsuri reale de reformă astfel încât să se ajungă la o reducere a ponderii și rolului statului în economie.

4.3. Investițiile

Nivelul investițiilor (formării brute de capital) a înregistrat o evoluție negativă pronunțată începând cu septembrie 2008, lună în care semnalele crizei mondiale și-au făcut simțită tot mai acut prezența și în economia României.

Graficul 5
Estimari privind investițiile

Sursa: www.bnr.ro

Reducerea investițiilor în construcții va continua și în perioada următoare. O evoluție similară va fi înregistrată și în industriile producătoare de tehnică de calcul, aparate electrice și electronice. Stoparea trendului descendent va fi prezent mai ales în industrii precum cea metalurgică construcții metalice, materiale de construcții, chimică, respectiv cea a transportului de energie, gaz metan.

4.4. Problemele cauzate de datoria externă

Datoria externă a României a crescut accelerat în ultimii ani, ponderea acesteia în PIB aproape triplându-se din anul 2000 până în prezent.

Datoria externă nu reprezintă nimic rău în sine, mai ales dacă este vorba de datoria privată. La prima vedere, creditele denumite într-o monedă străină conțin un element în plus față de cele exprimate în moneda locală, anume riscul valutar, iar economiștii avertizează că adesea oamenii uita prea ușor de acest element. Însă posibilitatea variației puterii de cumpărare este o trăsătură a oricărei monede, indiferent de producătorul (emitentul) acesteia.

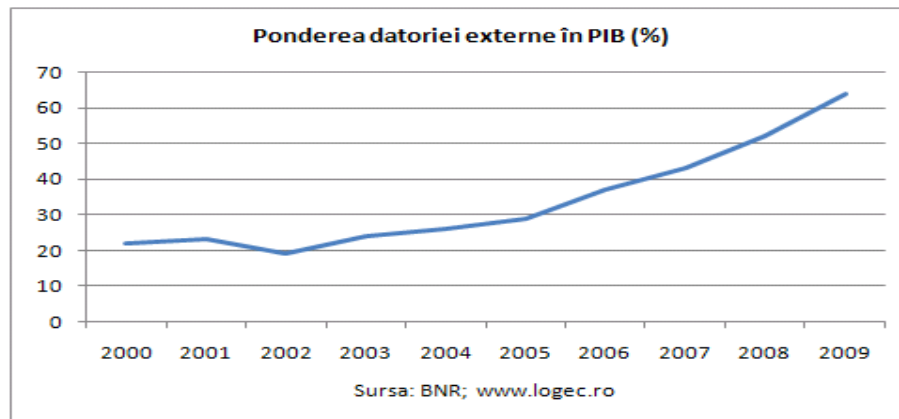
Contractele de creditare exprimate în moneda locală prezintă riscul creșterii/scăderii puterii de cumpărare a leului. Cei 100 de lei care se iau cu împrumut astăzi pot avea altă valoare atunci când trebuie rambursați – mai mică sau mai mare. În mod similar, cei 100 de euro care se iau cu împrumut astăzi pot avea altă valoare atunci când trebuie rambursați – mai mică sau mai mare. Nu este nimic special legat de moneda “străină”, poate doar faptul că indivizii sunt obișnuiți să numească riscul creșterii valorii sale drept „valutar”.

Îndatorarea oferă posibilitatea de a avea acces la economisirile altora și astfel, de a iniția investiții pentru care, altminteri ar fi trebuit să așteptăm mulți ani pentru a acumula capitalul necesar. Grație globalizării, ne putem folosi de economisirile altora – ale străinilor, ceea ce creează o datorie externă.

Nivelul datoriei nu este important pentru societate, câtă vreme este vorba de datorie privată. Problema apare atunci când se îndatorează statul. Statul nu are stimulentele necesare pentru a folosi eficient banii – nici banii pe care îi obține din impozite și, evident, nici banii pe care îi obține din împrumuturi; de asemenea, nu poate calcula economic cum este mai bine să-i utilizeze. De aceea, orice cheltuială guvernamentală, inclusiv cele bazate pe datorii reprezintă o pierdere pentru societate.

O alta problemă apare atunci când datoria privată este de facto public – situație la care se ajunge dacă guvernul adoptă o politică de tip too big to fail. Iar aceasta este exact situația în care a ajuns România astăzi. În 2009 guvernul a contractat un împrumut de 20 de miliarde euro pentru a garanta datoriile (acoperi pierderile) unor bănci. Practic, aproape jumătate din datoria – externă, în acest caz; (la fel de bine putea fi și internă) privată a devenit publică sau “cvasifiscală”. Având în vedere acest lucru, dinamica datoriei a devenit o problemă foarte importantă.

Graficul 6
Ponderea datoriei externe în PIB (%)

4.5. Acțiunea crizei asupra profitului băncilor din România

Anul 2009 a fost unul dificil pentru sistemul bancar – economia a scăzut cu 7.2%, numărul șomerilor a crescut cu 75%, cererea de credite a fost extrem de mică, iar restanțele la credite aproape că s-au triplat. În acest context, s-a analizat evoluția profiturilor raportate de șase dintre cele mai importante bănci din România, bănci care împreună dețin 57.7% din piață.

BCR – a obținut în 2009 un profit operațional de 3,261.5 milioane lei (772 mil. euro), în creștere cu 32,1% (sau 792.5 mil. lei) față de sfârșitul anului 2008, în timp ce profitul net calculat conform standardelor internaționale de raportare financiară (IFRS) a ajuns la 871.7 mil. lei (206.3 mil. euro), în scădere cu 57% față de 2008, însă trebuie să se țină cont de faptul că profitul din 2008 a fost "umflat" de vânzarea Asiban. Dacă nu s-ar lua în considerare vânzarea Asiban, profitul net a scăzut anul trecut cu 43% comparativ cu anul anterior. În 2007, profitul net al BCR a fost de 924.8 milioane lei, iar în 2006 de 756.3 milioane lei.

BRD – a obținut un profit brut din exploatare de 2,084 mil. lei (492 mil. euro), în creștere cu 13% față de 31/12/2008, în timp ce profitul net consolidat a ajuns la 812 mil. lei (192 mil. euro), în scădere cu 40% față de 31 decembrie 2008. Profitul a fost raportat conform standardelor românești de contabilitate (RAS). De remarcat că și BRD a obținut în 2008 un profit suplimentar datorită vânzării Asiban – dacă nu s-ar lua în considerare acest profit, scăderea față de 2008 ar fi de 29%. În 2007, profitul net consolidat al BRD a fost de 932 mil. lei, iar în 2006 de 685 mil. lei. Profitul net al BRD în 2009 calculat conform IFRS a fost de 230.8 milioane euro, mai mare decât cel înregistrat de BCR.

Banca Transilvania - profitul brut operațional înainte de provizionare a fost de 610 milioane lei, cu 96% mai mare față de aceeași perioadă a anului precedent, în timp ce profitul net a ajuns la 61.9 milioane lei, în scădere cu 84% față de nivelul din 2008. Dacă nu s-ar lua în considerare vânzarea Asiban, scăderea ar fi de 65%. În 2007, profitul net a fost ușor sub 200 milioane lei, iar cel din 2006 a fost de 120 milioane lei (RAS).

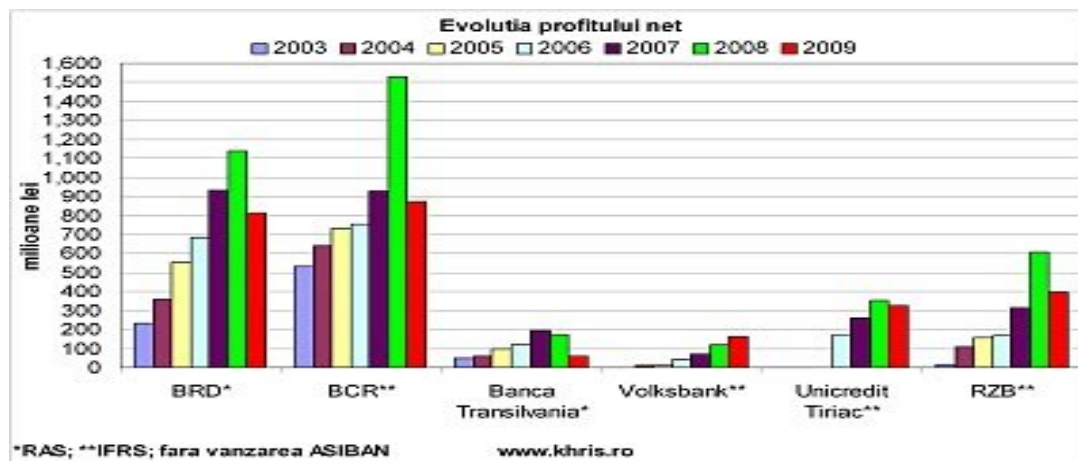
Volksbank – în primele nouă luni ale anului trecut a înregistrat un profit brut de 41.6 milioane euro (IFRS), în creștere cu 43% față de primele nouă luni din 2008, iar estimările pentru întreg anul 2009 sunt de 45-48 milioane euro (38-40 mil euro net, respectiv 160-170 mil lei). În 2008, banca a înregistrat un profit brut de 37.8 milioane euro, în creștere cu 54% față de 2007. De remarcat faptul că Volksbank a reușit anul trecut să obțină un profit mai mare decât cel din 2008.

Unicredit Țiriac – în primele nouă luni din 2009, profitul net calculat conform IFRS a fost de 252 milioane lei (225 mil. lei conform RAS), în scădere cu 9% față de perioada corespunzătoare a anului trecut, în timp ce profitul operațional a crescut cu 15%, ajungând la 465 mil. lei. Pe întregul anul 2008, Unicredit a raportat un profit net de 352.3 mil lei (216 mil lei RAS), iar în 2007 profitul net a fost de 261 mil. lei.

Raiffeisen (RZB) - în primele șase luni ale anului trecut, RZB a înregistrat un profit operațional de 450 milioane lei (106 mil euro), egal cu cel din primele șase luni ale anului 2008, în timp ce profitul net a fost de 224 mil lei (52.6 mil euro), cu 28.9% mai mic decât cel înregistrat în aceeași perioadă a anului anterior. Pentru întreg anul 2009, RZB estimează că va obține un profit net în jurul a 400 milioane lei, în scădere cu 30-35% comparativ cu profitul net din 2008, care s-a ridicat la 165 mil euro (610 mil lei). În 2007, profitul net a fost de 314.5 mil lei. Datele sunt calculate conform IFRS.

Mai jos evoluția profiturilor celor șase bănci între 2003 și 2009 - în cazul Volksbank, Unicredit și RZB, valorile pe 2009 sunt estimative.

Graficul 7
Evoluția profitului net

Sursa: www.khris.ro

5. Metode de ieșire din criză a României

lată 10 lucruri pe care România le-ar putea face pentru a stimula dezvoltarea economiei, prin încurajarea consumului și revizuirea politicii de export.

1. Orientarea exporturilor spre piețe care au avut un comportament bun în criză, cum ar fi China (creștere de 8,7% a PIB în 2009) și India (creștere de 7,2% a PIB estimată pentru 2009), pe continentul asiatic, și chiar și Brazilia, în America de Sud, ar fi una din soluțiile la care ar putea apela România. O parte din exporturile pe care, în mod tradițional, le îndreptăm spre piața europeană ar putea fi direcționate spre aceste piețe. Desigur, producția de export ar trebui regândită pentru a fi cât mai adaptată nivelului de trai de acolo, mult redus față de cel din Europa. *"Exemplul Daciei, care a reușit să aibă succes în străinătate cu mașini ieftine și fiabile, ar putea fi urmat de mai mulți producători"*, este de părere Radu Crăciun, director de investiții al Eureka Pensii.

2. Să beneficiem de criza celor mari. Dacă marile piețe nu ies din criză, atunci se amână și momentul în care sprijinul financiar oferit de guverne economiilor va fi retras. Ne putem aștepta deci la continuarea unor programe precum Rabla, în Germania și Franța. Facilitățile pot fi exploatate de producătorii locali, care pot crea produse prin care să se folosească de aceste programe, pentru a-și crește vânzările, așa cum a făcut Dacia anul trecut.

3. Evitarea oricăror forme de impozitare care pot conduce la limitarea consumului intern. Astfel, cred specialiștii, ar trebui să se evite majorarea taxei pe valoarea adăugată, dar și introducerea taxei fast - food, transformată într-o taxă pe produsele alimentare ce conțin aditivi, deci majoritatea alimentelor.

4. Acordarea în continuare a anumitor subvenții. Deși au fost de mai multe ori blamate de către specialiști, subvențiile acordate de stat pentru utilități sau alte tipuri de produse și servicii au reușit în 2009 să mențină un nivel ridicat al consumului, în aceste sectoare, după cum menționau recent reprezentanții ai BNR.

5. Stimularea consumului intern prin programe suplimentare de garanții. Experiența a arătat că acestea sunt cele mai ieftine metode prin care sectorul public poate încuraja consumul.

Ele nu presupun acordarea de bani de către stat, ci doar oferirea de garanții care să încurajeze băncile să elibereze credite. Totodată, s-au dovedit programe extrem de eficiente. Momentan, statul ofera garanții băncilor în cadrul programelor Prima Casă și Primul Siloz. Lansarea unora noi, sau extinderea celor vechi către categorii noi de clienți, ar putea încuraja și mai tare consumul pe piața locală, susțin analiștii.

6. Politici monetare adecvate. Scăderea în continuare a dobânzii cheie, precum și menținerea cursului la un nivel care să nu fie descurajant pentru exporturi, dar nici să nu fie periculos pentru stabilitatea financiară a românilor îndatorați în valută, este sarcina de care BNR ar trebui să se achite pentru a susține creșterea consumului.

7. Negocierea cu Uniunea Europeană a extinderii perioadelor de subvenționare în agricultură, astfel încât să se încurajeze producția din domeniu, poate fi o altă soluție, sugerată chiar de agricultorii locali. Spre exemplu, subvențiile pentru fermieri nu vor mai fi acordate în 2010, deoarece la finele lui 2009 s-a încheiat ciclul celor trei ani care au trecut de la momentul aderării, perioada în care subvențiile puteau fi acordate. Cu toate acestea, există posibilitatea să se negocieze cu oficialii UE extinderea perioadei de oferire a facilităților, ceea ce ar încuraja producția fermierilor.

8. Scăderea cheltuielilor publice. *“Dacă diminuarea deficitului bugetar, de la 7,3% în 2009, la 5,9% în acest an (ținte negociate cu FMI), se va face prin reducerea cheltuielilor publice, atunci statul nu ar mai fi presat să crească substanțial veniturile, majorând taxe și impozite și afectând astfel economia”*, spun reprezentanții ING Bank România.

9. Finanțarea sectorului public de pe piețe externe. Spre deosebire de 2009, când statul nu își permitea să acceseze credite din afară, din cauza costurilor mari, anul acesta costurile cu creditele au scăzut mult pentru România. Statul ar putea alege astfel să își asigure necesarul de finanțare în special de pe piețele externe, și nu de la băncile locale (cum s-a întâmplat anul trecut). Băncile ar dispune astfel de lichiditatea necesară pentru creditarea economiei.

10. Încurajarea investițiilor străine, care sunt unul din principalele motoare ale creșterii economice. Costul mic cu forța de muncă, bine calificată, este principalul atu de care beneficiază România în raport cu piețele din zonă, atunci când se pune problema atragerii de investiții străine. Pentru a face România atractivă în ochii investitorilor, statul trebuie să contribuie însă la randul lui prin menținerea deficitului bugetar la un nivel acceptabil, astfel încât investitorii să aibă încredere că sectorul public nu va ajunge la majorarea impozitelor, pentru a face rost de bani.

CONCLUZII

După un an 2008 absolut spectaculos din punctul de vedere al profiturilor, anul 2009 a fost unul decent pentru bănci dacă se ia în considerare faptul că cererea de credite pe partea de retail a fost absolut anemică, însă anul trecut statul a fost clientul perfect, asigurând sistemului bancar un profit de aproximativ 185 milioane euro conform unor calcule efectuale de Business Standard.

Se remarcă și creșterea profiturilor operaționale, ceea ce înseamnă că dacă în 2010 provizioanele pe care băncile vor fi nevoite să le constituie vor fi mai mici decât în 2009, profiturile pot crește semnificativ.

Pentru acest an nu există încă ținte de profit, însă nu se prevede că sistemul bancar va fi mai puțin profitabil decât anul trecut, chiar dacă statul nu va mai asigura băncilor un profit atât de mare ca cel din 2009.

În acest sens, se observă creșterea marjelor între dobânzile active și cele pasive, ceea ce înseamnă că în acest an, băncile vor câștiga mai mult din diferențialul de dobândă.

Dacă România ar exporta mai mult către China și India, țări care au rezistat cu brio crizei, și ar încuraja prin orice metode consumul intern, atunci economia ar avea mari șanse de a ieși din dificultate chiar dacă marile piețe europene rămân încă în letargie, spun specialiștii.

Piețele externe europene, cu care România derulează circa 70% din relațiile comerciale, nu ies din criză, așa cum s-a crezut. Economia Germaniei a scăzut în ultimul trimestru din 2009 raportat la trimestrul anterior. Franța a surprins la rândul său prin deficitul public excesiv generat anul trecut, care indică marile eforturi pe care le face țara pentru a depăși criza.

Așadar, singura soluție ca România să își revină pare a fi încercarea de a stimula mai degrabă consumul intern și de a deschide relații comerciale cu alte piețe, mai stabile decât cele europene care ar putea să o scoată din criză.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Băcescu, M. & Fota, D. (2009) *Criza economică din România anului 2009*, Editura Universitară, București;
2. Dăianu, D. (2009) *Capitalismul încotro? Criza economică, mersul ideilor, instituții*, Editura Polirom, București;
3. Voinea, L. (2008) *Sfârșitul economiei iluziei*, Editura Publica, București;
4. Colței, Diana (2009) *Cine câștigă din criza financiară globală?*, disponibil on – line: <http://www.wall-street.ro/Cine-câștigă-din-criza-financiară-globală.html>, accesat la data de 31.04.2010;
5. Orgonaș, C. (2010) *Cum afectează criza profitul băncilor din România*, disponibil on – line: <http://khris.ro/>, accesat la data de 2.05.2010;
6. Urban, I, (2008) *Cum este afectată România de criza economică mondială*, http://www.ghiseulbancar.ro/Cum_este_afectată_România_de_criza_economică_mondială.htm, accesat la data de 4.05.2010;
7. Vioreanu, V. (2010) *Relansarea economică în România*, disponibil on – line: <http://www.capital.ro/articol/băncile-întârzie-relansarea-economică-din-românia-134202.html/>, accesat la data de 31.04.2010;
8. Voicu, Ana (2009) *Criza din SUA, mai gravă decât cele mai pesimiste așteptări*, disponibil on–line: http://www.ziare.com/Criza-din-SUA-mai-gravă_decît-cele-mai-pesimiste-așteptări-709706.html; accesat la data de 2.05.2010
9. *** *Previzuni intermediare pentru 2009 – 2010*, disponibil on – line: http://ec.europa.eu/romania/news/previziuni_economice_ianuarie_2009_ro, accesat la data de 30.04.2010
10. www.bnr.ro, accesat la data de 3.05.2010.

